

NAJVÝZNAMNEJŠIE VÝDOBYTKY

ÚSTAVU EXPERIMENTÁLNEJ PSYCHOLÓGIE SAV (ÚEP) ZA PÄŤDESIATROČNEJ EXISTENCIE (1952-2002)

Historicky prvé pracovisko základného psychologického výskumu na Slovensku sa v 50.-80. rokoch stalo centrom experimentálneho psychologického bádania v Československu, čím nadobudlo strategický význam pre celkový rozvoj psychológie ako modernej vedy. Toto sa dá doložiť najmä nasledujúcimi výsledkami a výdobytkami:

- zvládnutie experimentálneho bádania v psychológii znamenalo rozvoj takých novodobých disciplín ako kognitívna, inžinierska psychológia, neuropsychológia, psycholingvistika, psychológia osobnosti, matematická štatistika a d'.

- intenzívne bádanie v oblasti poznávacích procesov osobnosti vyústilo do vzniku Bratislavskej školy experimentálnej psychológie uznávanej aj v európskom zahraničí

- ústavom vydávaný časopis *Studia psychologica* (1965-) sa postupne transformoval na cudzojazyčný a medzinárodný a stal sa jediným slovenským (československým) karentovaným, t.j. patriacim do svetovej informačnej databázy

- medzinárodné kontakty sa efektívne prejavili iniciovaním a organizovaním Stretnutí psychológov podunajských krajín, ktoré sa v období „železnej opony“ stali jedinečným „mostom“ medzinárodnej spolupráce medzi tzv. východnými a západnými psychológmi v strednej Európe; doteraz sa uskutočnilo 11, naposledy r. 2001 v SRN

- vedeckou výchovou sa dosiahlo, že ÚEP sa stal inštitúciou s najväčším počtom najvyššie graduovaných vedeckých pracovníkov na Slovensku a vedeckú kvalifikáciu tu získala takmer polovica všetkých slovenských psychológov

- keďže na skúmanie psychickej reality nie menej dôležité účinné metódy, v ÚEP boli vyvinuté stovky výskumných zariadení a desiatky metodík potrebných na odbornú činnosť psychológov v praxi

- v ostatných rokoch pokračuje v ÚEP rozvíjanie ďalších novodobých disciplín (psychológia tvorivosti, environmentálna psychológia, psychológia náboženstva a d'), intenzívnejšie sa skúmajú pálčivé problémy súčasnosti (záťaž, starnutie, kvalita života a i.) a s rôznymi úspechmi vstupuje ÚEP do medzinárodných projektov

- r. 2002 sa ústav stal v SAV centrom excelentnosti v bádani inteligencie, osobnosti a tvorivosti

- **integračné výsledky sú obsiahnuté v knižných monografiách – 78 do r. 2002, v tisíckach analytických článkov a v stovkách odbornoinformačných článkov.**

D. K.

K NAJDÔLEŽITEJŠÍM VÝSLEDKOM ÚEP ZA PÄŤDESIATROČNEJ ČINNOSTI (1952 – 2002)

LATERALITA (SÚČINNOSŤ PÁROVÝCH ORGÁNOV ČLOVEKA) V PSYCHICKÝCH FUNKCIÁCH

Človek má nielen po dve nohy, ruky, oči, uši a ď. ale aj dva mozgy – mozgové pologule. Súčinnosť párových orgánov umožnila vo vývoji človeka a jeho fungovania vo svete nové kvality správania, akými sú orientácia v priestore, pracovná činnosť, rečová komunikácia. Jav laterality sa v psychológii donedávna zužoval na to, či niekto je pravoručný a či „ľavák“. V skutočnosti však genetické dispozície na to sú prekrývané nátlakom pravostrannej civilizácie vzniknutej pred 7000 rokmi. Narozdiel od zvierat žijúcich voľne v prírode, väčšina členov civilizovaných spoločenstiev sa stala pravopreferujúcimi (písanie, čítanie, nástroje a i.), čím sa rozrušila optimálna súčinnosť medzi párovými orgánmi a funkciami. Systematickým výskumom na tisícokach osôb odhalil interdisciplinárny tím ÚEP (D. Kováč – G. Horkovič – I. Ruisel – K. Jariabková a ď.) v 70.-80. rokoch nasledovné:

V porovnaní s minulosťou (r. 1946) sa aj na Slovensku zistil trend zvyšujúceho sa výskytu ľavou rukou píšucich detí (z 4,6% na cca 10%), potom čo rezort školstva zrušil r. 1962 povinnosť učiť deti v školách písať pravou rukou.

Skúmanie laterality (súčinnosti párových orgánov človeka) v psychických funkciách vychádzalo z toho, že genetické dispozície sú prekrývané nátlakom pravostrannej civilizácie. Aj na Slovensku sa zistil trend zvyšujúceho sa výskytu ľavou rukou píšucich detí.

Informácia o činnosti Ústavu experimentálnej psychológie SAV

Ústav experimentálnej psychológie SAV je historicky prvým pracoviskom základného psychologického výskumu na Slovensku a v 50.-80. rokoch sa stal centrom experimentálneho psychologického bádania v Československu. Prispel k rozvoju novodobých disciplín (inžinierska psychológia, psycholingvistika, psychológia osobnosti, neuropsychológia, matematická štatistika). Bratislavská škola experimentálnej psychológie bola uznávaná aj v európskom zahraničí. V ústave sa vyvinuli stovky výskumných zariadení a desiatky metodík pre potreby psychológov v praxi. *Studia psychologica* (od r. 1965) je medzinárodným, jediným slovenským karentovaným psychologickým časopisom. Iniciovali a organizovali sa Stretnutia psychológov podunajských krajín (doteraz 11). Integračné výsledky sú obsiahnuté v 78 monografiách a v tisíckach analytických článkov. V súčasnosti sa v ústave rozvíjajú novodobé disciplíny (kognitívna psychológia, psychológia tvorivosti, environmentálna psychológia, psychológia náboženstva) a skúmajú pálčivé problémy súčasnosti (inteligencia, tvorivosť, záťaž, starnutie, kvalita života a i.).

V oblasti kognitívnej psychológie výrazným prínosom bolo teoretické i aplikačné vymedzenie praktickej, osobnej a sociálnej inteligencie, ktoré určujú efektívnosť človeka v každodennom živote. V slovenských podmienkach sa overila škála Piatich veľkých faktorov osobnosti a uskutočnili sa medzinárodné pozorovania. Pri výskume tvorivosti sa zistilo, že tvorivé myslenie prispieva ku konštruktívnemu riešeniu dilem. U tvorivých ľudí sa zistili lepšie predpoklady pre efektívnu sociálnu komunikáciu.

V rámci výskumov psychickej záťaže a stresu sa pri zrakovom vnímaní a motorickej aktivite zistil dopad na vegetatívne funkcie (tep, vylučovanie katecholamínov). U úspešných parašutistov sa ukázala nižšia hladina adrenalínu. Novšie výskumy zvládania záťaže umožnili charakterizovať rôzne typy záťažových situácií, preferované stratégie ich zvládania (vrátane náboženského zvládania), vplyvu zmyslu života, pohlavia, osobnostných charakteristík (sebaobraz, neurotizmus, úzkosť) na zvládanie, a to najmä v súvislosti s prispôbením adolescentov. Fyzikálna záťaž (metalové priemyselné emisie) negatívne ovplyvňuje poznávací vývin detí (pamäť a pozornosť).

Skúmanie lateralít (súčinnosti párových orgánov človeka) v psychických funkciách vychádzalo z toho, že genetické dispozície sú prekrývané nátlakom pravostrannej civilizácie. Aj na Slovensku sa zistil trend zvyšujúceho sa výskytu ľavou rukou píšucich detí (cca 10%). Jednotlivci s krajne narušenými laterálnymi vzťahmi sú v porovnaní s vyhranenými psychomotoricky hendikovaní, emočne labilnejší, anxióznejší a čo je novum vo svetovom meradle, aj nižšie skórujúci nielen vo verbálnych ale aj vo figurálnych inteligenčných testoch. Počnúc neurotikmi a končiac schizofrenikmi, v celej palete psychických ochorení sa zistili narušené laterálno-preferenčné vzťahy.